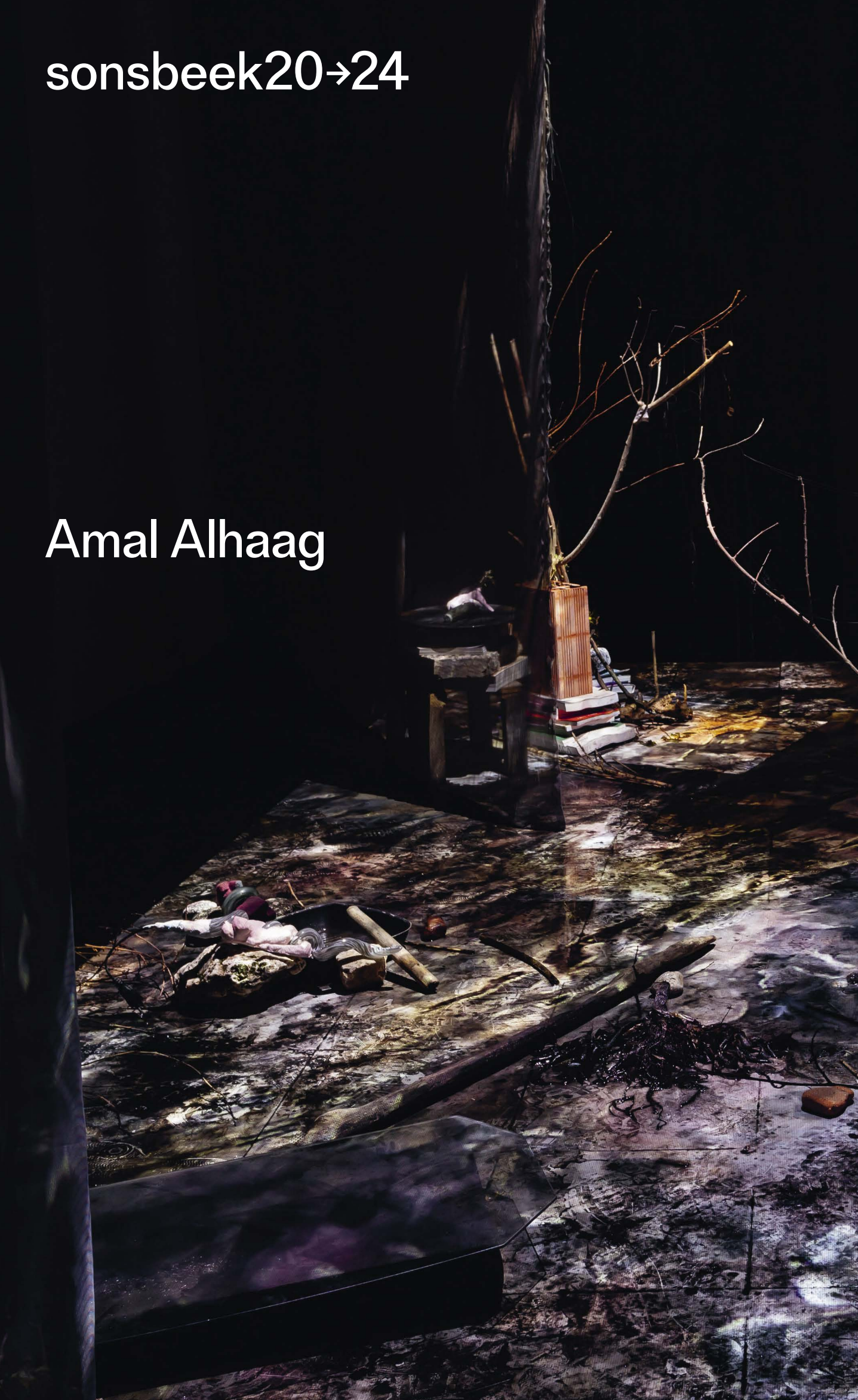

sonsbeek20→24

Amal Alhaag

Amal Alhaag (1983) spreek ik vroeg in de ochtend, tussen haar fietstocht en een vergadering door, op een moment dat de voorbereidingen in volle gang zijn voor sonsbeek20→24, de gevierde openluchttentoonstelling in Arnhem. Alhaag maakt deel uit van een vierkoppig curatorenteam (samen met Antonia Alampi, Zippora Elders en Aude Mgba) onder de artistieke leiding van Bonaventure Soh Bejeng Ndikung (1977). Ndikung was betrokken bij de oprichting van kunstruimte SAVVY Contemporary in Berlijn en trad eerder op als curator-at-large voor documenta 14 en als curator voor o.a. de Dak'Art Biennale in Senegal (2018) en de 12th Bamako Encounters - African Biennale of Photography (2019). Recent raakte ook bekend dat hij de nieuwe intendant wordt van HKW in Berlijn. sonsbeek werd vorig jaar uitgesteld wegens corona, waarna werd beslist om twee edities te combineren. Hoe het team een nieuwe wind door het gevestigde format wil laten waaien, dat zoeken we uit tijdens dit gesprek.

in gesprek met Pieter Vermeulen

Pieter Vermeulen

Force Times Distance. On Labour and its Sonic Ecologies, zo luidt de ietwat enigmatische titel van de 12de editie van *sonsbeek*. Kan je die wat verder toelichten?

Amal Alhaag

Het is een natuurkundige formule van arbeid: arbeid is kracht keer afstand. Het is een conceptueel voorstel van artistiek directeur Bonaventure Soh Bejeng Ndikung, maar het biedt ook een worteling in de relatie tussen het sonische en ecologische vanuit het begrip arbeid. Wij als mensen staan altijd op een bepaalde manier in relatie tot andere soorten van bestaan. Het is een heel krachtige titel, die ook op poëtische wijze werkt. Het concept van arbeid wordt ontleed tot een wetenschappelijke formule, om van daaruit weer de stap te maken naar hoe we het multivocale programma ontwikkeld hebben. Iedereen heeft het vandaag over meerstemmigheid, ten minste in Nederland is dat een *hot topic*. Hoe wortelen we meerstemmigheid in onze collectieve praktijk zonder de stercurator centraal te stellen en de kunstmanifestatie te profileren als een ufo die ergens landt zonder enige historische context of visie? Hoe vermijden we het Columbus-effect, waarbij de curator optreedt als ontdekker, en hoe

anders daarnaast. Ook in relatie tot slavernij en kolonialisme fascineert me dat, de wijze waarop tot slaaf gemaakte mensen behandeld werden als eigendom, machines die arbeid moesten verrichten tot de dood.

PV Hoe komt het sonische, het geluidsaspect, in het spel?

AA Het sonische is in dit geval een parapluterm voor geluid in de breedste zin van het woord: muziek, orale vertelvormen en zo meer, waarbinnen er altijd ruimte is geweest om tijd op te rekken, op te knippen, te herzien. Het sonische is onlosmakelijk verbonden met hoe de wereld wordt ervaren, gaande van geluidsvervuiling tot geweld, maar het gaat ook over de rol van geluid als taal en als helende factor om andere vormen van samenzijn te faciliteren.

PV Een ander belangrijk begrip in de curatorische benadering is dat van het publieke, de publieke ruimte, en wat we daaronder verstaan.

AA Klopt, maar dan moet ik eerst iets zeggen over de oorsprong van *sonsbeek*. Het was een van de eerste internationale kunstmanifestaties, enkel de Biënnale van Venetië (1895) en de Whitney Biënnale (1932) bestaan langer. *sonsbeek* bestaat sinds 1949, en de eerste vier edities werden regelmatig georganiseerd. Daarna werd het een onregelmatige

‘Deze editie is echt een uitnodiging om het bekende en het onbekende te combineren, om te kijken, te luisteren en te bevragen’

verhouden we ons tot de bestaande sociale, culturele structuren die reeds allerlei verhalen bevatten?

PV Als je spreekt over arbeid, spreek je dus over vormen van werk die verder reiken dan kunstwerken?

AA Ja, precies. Het gaat over werk in de breedste zin van het woord. Binnen de kunsten wordt er natuurlijk al lang gereflecteerd over het fenomeen arbeid. Daarbij is er al heel veel geschreven over precariteit, maar hoe verhouden verschillende vormen van precariteit zich tot elkaar? We leven allemaal in een neoliberal kapitalistisch systeem waarin de kunstenaar an sich niet losstaat van de administratieve medewerker of de logistiek werknemer die via een nulurencontract werkt. Het gaat ook over een complex vraagstuk als de flexibilisering van arbeidsstructuren, over het verlies van contractuele houvast en hoe de westerse notie van arbeid zich verhoudt tot mondiale vertakkingen en lezingen van arbeid. Tegelijk is arbeid geworteld in historische erfenissen van kolonialisme en slavernij in Nederland en Europa. Arbeid is natuurlijk onlosmakelijk verbonden met vrije tijd. Ik ben in Nederland opgegroeid, niet ver van Arnhem. Mijn familie is zwart en moslim, afkomstig uit Somalië, en ik heb het altijd fascinerend gevonden hoe ik het calvinistisch concept van arbeid op jonge leeftijd heb meegekregen. Hard werken biedt recht op vrije tijd, maar wiens arbeid verdient rust? Door hard te werken hebben mensen alleen maar minder tijd voor iets

kunstmanifestatie die telkens een andere vorm aannam. Er zijn natuurlijk een aantal iconische tentoonstellingen geweest, zoals die van Wim Beeren (1971), Saskia Bos (1986) of Jan Hoet (2001). Voor mij als Zwarte-Nederlandse organisator en curator zijn het altijd edities geweest waar ik met fascinatie naar terugkijk. Het zijn edities die beslist verrijkend zijn geweest, al zeggen ze tegelijk veel over de Nederlandse samenleving en hoe die gedomineerd werd door de witte mannelijke (kunst)blik.

Interessant aan Arnhem als stad is dat de geschiedenis van *sonsbeek* letterlijk overal te zien is. Wat ook meteen opvalt is dat van alle nog aanwezige sculpturen – een vijftigtal die je kunt traceren als een route doorheen de stad – er maar drie zijn die door vrouwen zijn gemaakt. Het is niet om mee te gaan in de huidige tendens van de institutionele kritiek, maar het zegt wel veel over welke positie centraal heeft gestaan binnen *sonsbeek*. Die is met de laatste edities steeds meer aan het verschuiven, en deze editie maakt volgens mij een andere verschuiving mee. We gaan tijd oprekken en een andere snelheid creëren, met twee edities in één (2020-2024, *pv*), waardoor we langere en duurzamere samenwerkingen kunnen aangaan met kunstenaars, partners en met mensen die in deze stad wonen. Mensen zijn niet alleen het publiek, we nodigen ook Arnhemmers uit om deelgenoot te worden. Dat is voor ons de uitdaging, vooral in tijden van COVID-19, waarin net dat samenzijn in de gedeelde publieke ruimte onmogelijk werd gemaakt.

PV Welke projecten of locaties zou je uitlichten uit de huidige editie?

AA Die vraag vind ik moeilijk te beantwoorden, want de kracht zit net in de veelzijdigheid en meerstemmigheid. Een van de belangrijke locaties is de bibliotheek Rozet, waar onze archieftentoonstelling plaatsvindt. Het is ook de plek waar we een reeks publieksprogramma's zullen ontwikkelen getiteld *Over werk gesproken*, waarin verschillende mensen worden uitgenodigd om over hun werkverleden te komen praten, vanuit verschillende achtergronden. Dat is ook een manier om te onderzoeken wat arbeid is, wat werk voor mensen betekent, hoe het hun leven beïnvloedt en hoe ze erop terugkijken. Het is een plek waar publieksprogramma en tentoonstelling samenkomen en op gelijke voet staan. Daarnaast is er het Kröller-Müller Museum waar je tal van werken vindt, onder andere het paviljoen van Cheick Diallo, een Malinese architect, en het werk van Leo Asemota, een conceptueel kunstenaar van Nigeriaans-Britse afkomst die zich op een andere manier verhoudt tot het concept van *Force Times Distance*. Hij heeft nieuwe formules bedacht voor hoe je arbeid nog preciezer kunt ontleden. Zijn inspiratie haalde hij deels uit het kijken naar mieren als arbeiders, naar de wereld die ze voor zichzelf creëren en hoe dat onze hedendaagse realiteit weerspiegelt,

Een aantal locaties zijn nauw verbonden met de koloniale geschiedenis van Arnhem als stad, die een lange traditie heeft van vrijetijdsbesteding. Het was de plek waar de hogere officieren, handelaren en plantage-eigenaars op vakantie gingen bij terugkomst uit Nederlands-Indië. Dat is ook te zien in de rijkdom van dit stadje en de omgeving. Het is heel groen, en architectonisch gezien zijn de huizen op een heel andere manier gebouwd. Je ziet waar bepaalde klassen de ruimte kregen om een eigen belevingswereld te creëren. Die is weerom nauw verbonden met de slavernij en de koloniale geschiedenis, zoals in Huis Zypendaal, waarin een tot slaaf gemaakte zwarte vrouw werkte, Zwarte Anna, voor een familie die plantages had in Suriname. Tot aan haar dood heeft ze in Arnhem geleefd en gewerkt. De Duitse kunstenaar Farkhondeh Shahroudi heeft hier onderzoek naar gedaan en er een werk over gemaakt om haar te eren. Het collectief Black Archives vertaalt het verhaal van Zwarte Anna weer op een andere manier door onderzoek te doen naar het huis en de eigenaars, hoe zij verbonden zijn met de slavernijgeschiedenis van Nederland. De tentakels van verschillende geschiedenissen en realiteiten zijn nog steeds erg aanwezig in deze stad.

‘Hoe wortelen we meerstemmigheid in onze collectieve praktijk zonder de stercurator centraal te stellen en de kunstmanifestatie te profileren als een ufo die ergens landt zonder enige historische context of visie?’

met de piramidale verhoudingen en hiërarchieën van dien. Een ander interessante locatie is de Eusebiuskerk, waar onder meer een groot werk te zien zal zijn van Ibrahim Mahama, naast dat van de Amerikaanse kunstenaar Ellen Gallagher. Olu Oguibe, wiens spraakmakende werk ook te zien was op documenta 14, zal een grote lichtinstallatie maken over *sex is honest work*. Dat zal ook wel veel losmaken. Dat maatschappelijke gesprek, daar ben ik benieuwd naar.

Met *Frequencies* creëren we verschillende sonische niveaus en vertalingen waarin bezoekers de tentoonstellingen kunnen ervaren. Er is niet één enkele tentoonstelling maar een meervoud daarvan, op verschillende locaties. Die vormen samen één sonische compositie, verbonden via verschillende frequenties waarop je als bezoeker kan afstemmen. Elke frequentie is een manier om de tentoonstelling te ervaren, een soort pad dat je kan bewandelen. Je kan dat volgen, maar je kan er ook voor kiezen om je eigen weg te gaan als bezoeker. Naast de bezoekerscatalogus is er de sonsbeek app, die fungeert als een soort kompas.

Het park is altijd het kloppend hart van sonsbeek, ik noem het het levend archief. Vele mensen hebben ook een persoonlijke relatie met het park. Bij deze editie is het interessant dat het park nog steeds het hart is, maar dat het tegelijk gedecentraliseerd is. Het gaat dieper de stad in, naar bibliotheken, buurt-huizen enzovoort.

PV Deze editie van sonsbeek draagt duidelijk de stempel van de artistiek directeur, die eerder al met radio werkte, tijdens documenta 14 bijvoorbeeld. Naast je activiteiten als curator ben je ook actief als deejay. Zie je een wisselwerking tussen beide?

AA Ik vermoed dat Bonaventure me initieel ook daarom heeft uitgenodigd. Ik verhoud me wel tot bepaalde netwerken en ecosystemen wereldwijd, maar ben vooral geïnteresseerd in de relatie tussen sociaal-maatschappelijke en historische vraagstukken. Daarbij probeer ik disciplinevrij te werken. Ik word vaak gegrepen door een melodie, een verhaal of een historisch document. Vervolgens bekijk ik of ik me in de richting van architectuur beweeg, zoals met het onderzoek dat ik getoond heb tijdens de Biënnale van Venetië in 2018 (*het Nederlands paviljoen van Het Nieuwe Instituut tijdens de architectuurbienale, pv*). Als het gaat over feministische geluidscultuur, organiseer ik met bevriende kunstenaars en makers events waarin muziek meer op de voorgrond treedt. Voor mij persoonlijk is het deejayen ook nauw verbonden met mijn praktijk. Het concept van remixen als methodologie is evengoed een manier om met theorie om te gaan, als een manier om te lenen, te herzien, te herschrijven en weer op een andere manier te vertalen. Voor mij speelt het publiek een essentiële rol, het is cruciaal om altijd in relatie te staan tot mensen. Het hoeft niet mijn persoonlijke interesse te zijn, maar het gaat me om de vertaling naar een groter gesprek. Een klein

gesprek kan ook tot iets groters uitgroeien door diepere relaties met de bezoekers aan te gaan. Publieksprogrammering is ook een groot onderdeel van sonsbeek: educatie, radio, live evenementen, symposia, *councils*, publicaties, het archief en samenwerkingen met verschillende partners. Radio maak ik al sinds ik 17 ben. Dat heb ik bijvoorbeeld acht jaar gedaan bij Red Light Radio in Amsterdam, tot 2019. Geluid is net als tekst een essentieel element om van te leren en anders te gaan vertalen naar een symposium, een wandeling of een kooksessie. Tijdens sonsbeek willen we ook ruimte bieden om andere relaties aan te gaan met kunstwerken. In een

westers wereldbeeld staat het zicht natuurlijk centraal, maar in tal van andere werelddelen en culturen is naast het zicht ook voelen en luisteren essentieel. Voor ons is dat een interessante en urgente verkenning. Het gaat een andere relatie aan tot wat kunst is en het biedt meer ruimte om gelijkwaardig verschillende kunstenaars te tonen die uit verschillende werelden komen. Er zijn ook geen beschrijvingen bij de werken, deze editie is echt een uitnodiging om het bekende en het onbekende te combineren, om te kijken, te luisteren en te bevragen.

sonsbeek20→24: *Force times distance - On labour and its sonic ecologies*, vanaf 2 juli op diverse locaties in Arnhem. www.sonsbeek20-24.org

Drie sonsbeek-tips van Amal Alhaag

1 Buhlebezwe Siwani toont twee werken op sonsbeek, *Mnguni* en *Ibutho*. Allebei roepen ze de vraag op van gedwongen of vrijwillige verplaatsing van mensen en de onteigening van land in voormalige kolonies. Ze kijken naar methoden van genezing voor de wonden van geworteld zijn en de psychologische en spirituele effecten op degenen die migreren of daartoe gedwongen worden. Deze thema's resoneren met de huidige interesse in concepten zoals care en samenzijn.

2 Ibrahim Mahama's werk *Parliament of Ghosts* omvat overblijfselen van de koloniale spoorwegen en andere relevante archieven uit het postonafhankelijkheidstijdperk van Ghana. Het werk fungeert ook als platform voor dialoog en voedt het gesprek door de geschiedenis, de temporaliteit en het leven van de materialiteit die Ibrahim heeft gebruikt.

3 Ellen Gallagher verbeeldt met *Watery Ecstatic (Waterige Extase) / Morphia* hoe de erfenis van de slavernij doorspeelt in mythologieën rondom bijvoorbeeld Zwarte Atlantis, een wereld bewoond door de afstammelingen van zwangere West-Afrikaanse vrouwen die overboord werden gegooid tijdens de Middenpassage naar Amerika.

Foto pagina 52-53: Laure Prouvost, *Melting into one another, ho hot chaud it heating dip*, 2020, verschillende media, installatiefoto in Kunsthal Lissabon (detail), foto Bruno Lopes

Buhlebezwe Siwani, *Mnguni*, 2019, Inkjet print op papier, editie van 5, foto Bruno Lopes, beeld met dank aan de kunstenaar en Madragoa, Lissabon